

VRIJEME "NOVIH" OTOČANKI: ETNOGRAFIJA STVARANJA BUDUĆNOSTI DOSELJENICA NA LASTOVU

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 24. 11. 2022.
Prihvaćeno: 20. 5. 2024.
DOI: 10.15176/vol61no17
UDK 314.15 055.2(497.584Lastovo)

ANA PERINIĆ LEWIS

Institut za istraživanje migracija, Zagreb

MARINA BLAGAIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

U ovome radu analiziramo iskustva migracija žena na otok Lastovo tijekom posljednjih dvadesetak godina s fokusom na razloge njihova doseljenja, njihove percepcije "otočnoga vremena" i refleksije o temporalnostima koje žive u svakodnevi. Usmjerile smo se i na procese stvaranja budućnosti, razumijevajući je kao jedan od modaliteta društveno i kulturno oblikovanih iskustava temporalnosti. Analizom građe prikupljene metodom polustrukturiranih intervjua, nastojale smo interpretirati proces zamišljanja budućnosti doseljenica na otok te uočile važnost otočne rezidencijalnosti kao preduvjeta ostvarenja takvih imaginarija u kojima životni stil, slobodno vrijeme i kreativnost zauzimaju važnu ulogu. Zanimalo nas je kreiranje i pregovaranje željene i ostvarene kvalitete života na otoku. Osim toga, analizirale smo iskustvo otočnoga vremena i ritma te procjene (ne) uklopljenosti "novih" otočanki u percipirane otočne temporalnosti. U radu se ukazuje na presjecišta osobnog i kolektivnog, otočnog i izvanotočnog, kulturnog, rodnog i klasnog u kontekstu raznovrsnih temporalnosti koje se otvaraju kroz doseljeničko iskustvo života na otoku.

Ključne riječi: doseljenici, otočanke, Lastovo, otočno vrijeme, temporalnosti

NEKI NOVI DOSELJENICI: POTRAGA ZA BOLJIM NAČINOM ŽIVOTA

Pojačane mobilnosti, promjene migracijskih motiva, heterogenost uzroka i sve razgranatija tipologija migracija obilježja su migracijskih trendova posljednjih desetljeća.¹ Novi oblici

---

¹ Istraživanje je provedeno na suradničkim projektima *Etnografije otočnosti – otočne migracije, mobilnosti i identifikacije* (ETNOTOK) (voditeljica dr. sc. Ana Perinić Lewis, Programsko financiranje Instituta za istra-

migracija povezani su s mijenom životnog ciklusa (npr. umirovljeničke, povratničke ili studentske migracije) i mijenom životnoga stila (migracija kao izraz potrošačkog društva u kojem se migracijom konzumira ugodnija klima, bolji ili ljepši i zdraviji okoliš, uzbuđenje, iskustvo, pa i novi život) (Marinović Golubić 2017: 118). Oni se određuju krovnim terminom migranata životnoga stila, "relativno dobrostojećih pojedinaca svih dobi, koji se povremeno ili trajno sele na mjesta koja, zbog različitih razloga, migrantima znače veću kvalitetu života" (Benson i O'Reilly 2009: 609).

Riječ je o rastućem istraživačkom polju unutar migracijskih studija usmjerenom na suvremene mobilnosti i s njima povezane životne stilove obilježene neekonomskim motivima. Ovim su migracijama "estetske kvalitete, uključujući kvalitetu života, prioritet u odnosu na ekonomske čimbenike poput napredovanja na poslu i prihoda" (Knowles i Harper 2009: 11). Michaela Benson i Karen O'Reilly kategoriziraju migracijske motive migranata životnoga stila prema odabiru lokacija: "ruralna idila", "obalno utočište" i "kulturna/duhovna atrakcija" (2009: 6). Najčešće su opisivani u tri kategorije: heliotropski migrant koji se vodi toplijom i ugodnijim klimom europskog juga te idealima življenja "mediteranskog životnog stila" (King 2002: 100), ruralni idiličar u potrazi za jednostavnijim životnim stilom povezanim sa zemljom i prirodom (King 2002; Osbaldiston 2014; Benson i Osbaldiston 2014) i buržoaski boem motiviran duhovnim ili umjetničkim idealima u potrazi za alternativnim životnim stilom (Korpela 2010). Kao i kod svih tipologija, i ovdje se radi o prilično krutim razgraničenjima i svođenju heterogenosti i različitosti na nekoliko tipova što je zapravo odlika stereotipizacije. Dosta recentnijih istraživanja pokazuje da migracije životnog stila nisu jednoobrazne i da svaki migrant ima i nekoliko različitih motiva za preseljenje.

Ono što im je zajedničko jest "potraga za boljim načinom života" (O'Reilly i Benson 2009: 3), a ono što razlikuje migrante životnog stila od ostalih migranata u sličnoj potrazi su znatno širi i obuhvatniji životni izbori koje pojedinci donose u nadi da će postići bolji život. Često njihovi narativi sadrže ideale samoostvarenja i osobnih projekata (Gaspar 2015: 14). Migracija životnoga stila je prije projekt nego čin, jer se potraga nastavlja i dugo nakon samog inicijalnog čina migracije (Benson i O'Reilly 2009: 609; O'Reilly i Benson 2009: 2). Ovu skupinu migranata možemo okarakterizirati kao ljude koji su donijeli svjesnu odluku o tome kako i gdje će živjeti (Torkington 2010). Novije studije propituju kulturni i društveni kapital migracija životnoga stila kroz privilegije (Benson 2014; Osbaldiston 2014), ali i relativiziranje homogenog pojma "srednje klase" (Scott 2019).

Posljednjih godina među unutarnjim migracijama (promjena mjesta stanovanja unutar iste države), osobito tijekom i nakon pandemije bolesti COVID-19, uočljiva je kontraurbanizacija, fenomen preseljenja u ruralnu sredinu, odnosno trajna promjena mjesta stanovanja iz grada na selo (Mitchell 2004). Različite su motivacije, razlozi i čimbenici takvih preseljenja,

---

živanje migracija, 2024. – 2027., šifra projekta: 10-2024/2027, financiran iz Nacionalnoga plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. NextGenerationEU) i *Etnografije otočnosti – otočne baštine i okolišne budućnosti kao okosnice razvoja otočnih zajednica* (BAŠOTOK) (voditeljica dr. sc. Marina Blagaić, Programsko financiranje Instituta za etnologiju i folkloristiku, 2024.–2027. šifra projekta: 2011, financiran iz Nacionalnoga plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. NextGenerationEU).

ali najčešće se izdvajaju: poboljšana dostupnost ruralnih naselja (prometna povezanost, sve duže dnevne migracije); niži životni troškovi; decentralizacija poslova, razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti i mogućnost zapošljavanja u ruralnim područjima; veća primanja i viši životni standard stanovništva; veći udio i veća primanja umirovljeničke populacije; želja za životom u obiteljskoj kući u ruralnom okruženju te seoska nostalgija i odbacivanje urbane sredine (Pacione 2001: 82). Suvremeno selo nije više samo poljoprivredno i ne živi samo od poljoprivrede, a seljani više nisu samo seljaci. Pojavljuje se socijalna skupina "novih" stanovnika koja traži svoje mjesto u razvojnim procesima i projektima, a njihova uloga u revitalizaciji sela postaje sve važnija (Štambuk 2013: 57). Zamjetno je povećanje broja ljudi koji se kreću iz urbanih u ruralna područja tražeći promjenu načina života i smislenije življenje, vođenih razočaranjem stagnirajućom ekonomijom i rastućom socijalnom i ekonomskom nesigurnošću (Klien 2020). Istodobno, mnoge seoske sredine bile su ili još uvijek jesu konstruirane kao mjesta za "alternativne" životne stilove za one razočarane životom u urbanom okruženju (Kneafsey et al. 2001: 308), globalni trend koji je posebno izražen u sjevernim zemljama (Halfacree i Rivera 2012; Wilbur 2013). Koncept ruralne idile obuhvaća mnoge elemente koji stoje iza potrage za boljim životom, s obzirom na to da su ruralna područja uglavnom narativizirana kao sporija, s opuštenijim životnim stilom, više prostora i prirodnih sadržaja, nižim životnim troškovima i snažnijim osjećajem zajednice. Dominantna je percepcija ruralnih područja kao idiličnih mjesta, čuvara vrijednosti i identiteta, ukorijenjenih u prošlosti te s doživljavanjem tih područja kao zaostalih, onih kojima je potrebna modernizacija i koji su njezini pasivni primatelji (Shucksmith 2012, 2018).

Migranti životnoga stila, također, opisuju kvalitetu života i samoispunjenje povezane sa smislenijim načinom života, postignutom radno-životnom ravnotežom i slijeđenjem osobnih interesa i strasti (Benson i O'Reilly 2009; Gosnell i Abrams 2009). Iako se potraga za kvalitetom života čini kao neekonomski i subjektivni motiv za preseljenje, detaljnije analize ovoga koncepta ukazuju na njegovu kompleksnost. U istraživanjima složenosti načina života i migracija pojavljuju se tri dimenzije kvalitete života koje migranti pojedinačno i usporedno percipiraju: materijalna (uključuje čimbenike kao što su prihod, zaposlenje i stanovanje), relacijska (odnosi se na osobne i društvene odnose koje ljudi dijele) i subjektivna (vrijednosti, percepcije i iskustva) (Goodwin-Hawkins i Dafydd Jones 2021).

S druge strane, migranti životnog stila donose ekonomski, društveni i kulturni kapital u nove sredine, mogu biti katalizatori društvene, ekonomske, pa čak i prirodne regeneracije (usp. Woods 2005). Osim toga imaju i relacijsku ulogu jer razvijaju mreže koje se protežu izvan lokalnoga područja. Donose kontakte, vještine i iskustva koji mogu stvoriti nove veze te pokrenuti nove tokove ljudi, ideja i proizvoda između urbanih i ruralnih područja (Mayer et al. 2016). Uz potencijal revitalizacije zajednica primitka, navode se i negativne posljedice ovakvih migracija kao što su proces gentrifikacije, rast cijena nekretnina što uzrokuje ekonomske razlike i društvene sukobe te stvaranje doseljeničkih "enklava" (Kondo, Rivera i Rullman 2012; Solana-Solana 2010).

Međutim, nisu svi ruralni krajevi jednako atraktivni i privlačni doseljenicima, mnogo su atraktivnije ruralne destinacije u priobalnim područjima i na otocima koja bilježe nove

doseljenike te se smatraju privlačnim rezidencijalnim odredištima i domaćim migrantima. O tome svjedoče istraživanja provedena u Estoniji, gdje su otoci Saaremaa i Hiiumaa te obalne regije između Pärnu i Tallinna najpoželjnija odredišta preseljenja (Tammaru et al. 2023: 351), zatim švedski otoci (Åberg i Tondelli 2021), kanadski poluotok Nova Škotska kao željena lokacija engleskih umirovljeničkih migracija (Stockdale, Findlay i Short 2000) te otok Newfoundland i poluotok Labrador (Mitchell 2019; Shannon i Mitchell 2019).

OTOCI I MIGRACIJE

Hrvatski otoci su bez obzira na dosegnutu razinu društveno-gospodarskog razvitka tradicionalno i vjekovno emigracijska područja (Babić, Lajić i Podgorelec 2004: 14) koja dijele iste negativne demografske trendove i obilježava ih intenzivnija depopulacija nego na kopnu. Najveći broj otočana zabilježen je popisom 1921. godine, nakon čega na otocima imamo stalni pad broja stanovnika, a razdoblje najintenzivnije depopulacije u 20. stoljeću bilo je između 1961. i 1981. godine (Lajić 1995; Lajić i Mišetić 2013). Čimbenici koji su narušili demografsku strukturu i tradicionalno gospodarstvo hrvatskih otoka bili su niske i smanjujuće stope nataliteta, negativno prirodno kretanje stanovništva, dugoročno iseljavanje mlađeg stanovništva, visoki stupanj ostarjelosti i naročito niske stope fertiliteta (Lajić 1992; Lajić i Nejašmić 1994). S migracijskog aspekta i s obzirom na migracijsku povijest, otočno stanovništvo možemo podijeliti u nekoliko kategorija: 1) stanovnici nemigranti rođeni na otoku i oni koji su na njemu proveli životni vijek te sami procjenjuju da nemaju migracijsko iskustvo; 2) iseljenici povratnici rođeni na otoku, dio života proveli su izvan rodnog otoka, a onda se vratili (najbrojniji su umirovljenici povratnici); 3) iseljenici cirkulanti su odseljeni otočani koji na otoku ne žive stalno, ali redovito cirkuliraju između otoka i stalnog mjesta stanovanja; 4) dnevni i tjedni cirkulanti u oba smjera su osobe koje redovito dnevno ili tjedno putuju s otoka na kopno u školu ili na posao i stanovnici priobalja koji zbog posla redovito dnevno putuju na otok; 5) doseljenici ili imigranti koji su doselili s drugog otoka ili kopna (bračni i radni imigranti te imigranti potomci); 6) migranti životnih stilova koji su rođeni u drugim dijelovima Hrvatske ili u stranim državama, a na otoku žive cijelu godinu ili dio godine (umirovljenici i radno aktivne osobe koje svoj posao mogu obavljati neovisno o radnom mjestu); 7) unutarotočni migranti koji su preselili iz jednog otočnog naselja u drugo (Klempić Bogadi i Podgorelec 2020: 97–103). U ovome radu zanimaju nas imigranti i migranti životnih stilova, ali oni doseljenici koji su doselili u radno aktivnoj dobi. Upravo ovi novi doseljenici mogli bi pridonijeti revitalizaciji otoka. Postoje lokalni i nacionalni primjeri takvih revitalizacijskih projekata: u Švedskoj Projekt Provgute ("Pokušaj biti Gotlander") oslanja se na privlačenje ljudi da dođu živjeti na otok Gotland kroz ponudu probnog boravka i niza povoljnih uvjeta² (Henriksson 2016). Na japanskim otocima, koji su kao i hrvatski otoci pogođeni istim negativnim demografskim procesima, postoje nacionalni programi

² Projektni ishod su 24 odrasle osobe i 12 djece koji su došli pokušati živjeti u selo Fårösund na sjevernom Gotlandu.

privlačenja i poticanja urbanog stanovništva na naseljavanje ruralnih perifernih otočnih japanskih područja i uključivanje u razne vrste lokalnih aktivnosti revitalizacije (Zollet i Qu 2019, 2023).

U literaturi o hrvatskoj otočnoj demografiji vidljivo je da su ovo najmanje zastupljeni otočani, pa se govori o "rjetkim doseljeničkim predstavnicima otočnih zajednica" (Babić, Lajić i Podgorelec 2004: 13) i relativno malobrojnim migrantima životnih stilova na hrvatskim otocima (Klempić Bogadi i Podgorelec 2020: 97–102). Iako smo među doseljenicama na Lastovo razgovarale i s povratnicama, u ovome smo se radu fokusirale na doseljenice koje su se trajno preselile s prostora Hrvatske, prije svega iz manjih ili većih hrvatskih gradova.³

Tijekom naših dvadesetogodišnjih istraživanja na dalmatinskim otocima (Hvar, Šolta, Vis, Brač, Olib, Silba, Susak, Rab), uočile smo tijekom posljednjih pet godina pojavu žena na različitim upravljačkim pozicijama u općinskim i gradskim vijećima otočnih naselja te u otočnim institucijama, kao i njihovo međusobno međuotično umrežavanje i usmjerenost na gradnju komunalnih otočnih budućnosti. Riječ je uglavnom o povratnicama nakon školovanja izvan otoka te o bračnim i radnim doseljenicama. Sukladno navedenim podacima i našim uvidima s otočnih terenskih istraživanja, odabrale smo istražiti unutarnje ženske migracije i doseljenice na od kopna najudaljeniji hrvatski naseljeni otok Lastovo,⁴ koje su iz drugih dijelova Hrvatske (iz manjih ili većih gradova) doselile tijekom posljednjih dvadesetak godina. Analize smo usmjerile na temporalne aspekte njihova migracijskog iskustva i života na otoku.

MIGRACIJSKE TEMPORALNOSTI

Migracije su najčešće promatrane kao prostorni fenomeni, a recentno je istraživački fokus usmjeren na njihove temporalnosti (Baas i Yeoh 2019). Među različitim načinima na koje je vrijeme konceptualizirano u studijama migracija, mogu se izdvojiti tri osnovne teme: vrijeme kao budućnost(i) kojoj se teži, kojoj se nada ili koja je neizvjesna; vrijeme kao

³ Prema podacima iz posljednjeg Popisa stanovništva iz 2021. godine, mjesto stanovanja unutar Republike Hrvatske promijenile su 71 864 osobe. Najveći broj preseljenoga stanovništva unutar Republike Hrvatske bio je u dobi od 20 do 39 godina (45,9%), a udio žena u ukupnom broju preseljenih bio je 54,6%. Od ukupnog broja preseljenog stanovništva u 2021., najviše osoba (40,5%) selilo se između županija. Kao što se vidi, najbrojnije su međužupanijske migracije žena u mlađoj životnoj dobi (Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2021., <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> (pristup 15. 3. 2024.)).

⁴ Otok je to s nešto manje od 800 stanovnika koji aktivno žive na otoku prema procjenama naših sugovornica i u prosjeku dvije trajektne linije dnevno prema kopnu (putovanje traje između 3 i 5,30 sati). Popisi stanovništva, pak, pokazuju nešto drugačije brojke: 1034 osobe prema onom iz 2011. te 931 prema popisu iz 2021. godine. Broj doseljenih stanovnika tijekom posljednjega desetljeća uglavnom je u porastu: 39 doseljenih 2011. godine, 66 doseljenih 2013., 35 doseljenih 2017. godine, 81 doseljenik 2019. te 89 osoba 2022. Odseljenih je pak stanovnika bilo 20 godine 2011., 17 osoba 2013., 30 osoba 2017., 22 osobe 2019. te 31 stanovnik 2022. godine (*Gradovi i općine u statistici – Stanovništvo – procjena i prirodno kretanje, revidirani podaci*. 2023. Statistika u nizu, 1, 2012. – 2020., datum objave 25. ožujka 2024., <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovništvo/> (pristup 15. 4. 2024.)).

temporalno iskustvo i vrijeme koje se odražava (i pregovara) u sjećanju i nostalgiji (Fuhse 2022: 23). Promatrajući migracije kao taktiku gradnje budućnosti (Cole 2010), odluke o migraciji postaju povezane s percepcijama i anticipacijama budućnosti te refleksijama o prošlosti. Budućnost je temporalni modalitet koji se stvara odlukama koje donosimo u sadašnjosti, a te odluke kao rezultat kapaciteta pojedinaca da imaginiraju scenarije osobnih i kolektivnih budućnosti oblikovanih u specifičnim geopolitičkim i kulturnim kontekstima (usp. Wallman 1992; Gulin Zrnić i Poljak Istenič 2022). Migracija je uvijek potraga za boljim životom i bijeg od ranijih ograničenja (O'Reilly i Benson 2009: 1), ali istodobno i simbol i utjelovljenje nade i vjere u budućnost te čin ili reakcija na beznade, očaj i akutni gubitak u sadašnjosti (Pine 2014: 96).

Proces migracija podrazumijeva specifične modalitete temporalnosti. Paul Cwerner (2001: 17–30) postavio je konceptualni okvir "vremena migracije". Prvu skupinu čine tri vremenske razine: čudna, heteronomna i asinkrona vremena. Ona se odnose na vrijeme nakon seobe i dolaska u novu sredinu koje je obuhvaćeno praktičnim i simboličkim razinama prilagodbe društvu domaćina. Druga vremenska skupina – zapamćena, kolažna i liminalna vremena – postaje sve izražajnija kako se imigrantsko iskustvo razvija. Posljednja, treća skupina – nomadsko i dijasporsko vrijeme – odnosi se na dugoročne vremenske perspektive migrantskog iskustva. Sve ove navedene vremenske kategorije u sebi sadrže odmak od uobičajenog/pretpostavljenog linearnog, progresivnog vremenskog modela. Iako su ovi vremenski koncepti razvijeni na osnovi iskustava pojedinaca koji migriraju iz zemlje podrijetla u novu zemlju prelazeći jednu ili više granica, neke od vremenskih dimenzija (osobito prva i druga skupina) mogu se prilagoditi i na analize migracijskog iskustva lastovskih doseljenica. Uočile smo, naime, a etnografskom građom ćemo u nastavku teksta to pokušati potkrijepiti, kako su gotovo sve naše sugovornice prošle kroz iskustva asinkronije te liminalnosti baš na osnovi posebnosti migracije u insularizirano područje.

Uz istraživanje zamišljanja budućnosti lastovskih doseljenica (prije donošenja odluke o preseljenju i nakon doseljenja na otok), zanimale su nas i njihove percepcije otočnih temporalnosti.

OTOČNO VRIJEME I OTOČNI RITAM

Otoci su zbog svojih specifičnih obilježja inzularnosti⁵ nerijetko reprezentirani kao mjesta temporalne drugosti. Sada već antologijska imena kulturne antropologije poput

---

⁵ Inzularnost se odnosi na geografsku značajku otoka; okruženost otoka morem, dok otočnost razumijevamo kao iskustvo življenja u kontekstu inzularnosti. Ona je određena kompleksnim skupom geografskih, društvenih, povijesnih, gospodarskih i ekoloških posebnosti otočnog sustava proizašlih iz potpune okruženosti morem (Zakon o otocima, čl. 5 točka 14., <https://www.zakon.hr/z/638/Zakon-o-otocima>). "Otočnost primarno podrazumijeva neki odnos, neku prostornu, temporalnu ili iskustvenu dvojnost ili pak višestrukost perspektiva, doživljaja i iskustva" (Prica 2009: 6). S jedne je strane otočnost konstrukcija ili simbolički izvor identiteta, a s druge afektivno iskustvo i praksa (usp. Blagaić Bergman 2014).

Bronisława Malinowskog (Trobrijanski otoci), Margaret Mead (Samoa), Alfreda D. Radcliffe-Browna (Andamansko otočje) ili Raymonda Firtha (Tikopija), nerijetko su svoje etnografske terenske inicijacije iskušavali u otočnim sredinama kao svojevrsnim laboratorijima istraživanja kulture (Clifford 1986: 109). Inzularnost takvih etnografskih istraživanja, unatoč zazivima za kulturno-relativističkim razumijevanjem Drugoga, nerijetko je ostajala slijepa za kontekstualno razumijevanje različitih vremenskih ritmova koji nisu nužno morali korelirati s linearnim zapadnjačkim poimanjem vremena. Iako se prostorna i temporalna međuvjetovanost ne može odvojiti na razini življenog iskustva (Munn 1992: 94), rani su antropološki pokušaji pisanja o Drugome u otočne sredine upisivali svojstva statičnosti, cirkularnosti i bezvremenosti (usp. Munn 1992). Na tragu opažanja o etnografskoj refugiraciji vremena, može se zaključiti kako su antropolozi otočne zajednice često percipirali kao svjetove u kojima je fizička odvojenost od kopna implicirala ne samo prostornu izolaciju već i vremensku izobličenosť (Oroz 2020: 44). Otoci su stoga istraživani kao statične i nepromjenjive sredine, dok su otočani i otočanke smješćani u slične nepokretne, stereotipne, tradicijom i običajima zadane okvire otočnoga prostora i vremena. Slična se temporalna idealiziranja i egzotizacije otoka odvijaju i izvan znanstvenih studija, primjerice u književnim djelima (Gillis 2004) i narativima turističkih promidžbenih materijala (Baum 1997; Connel 2003). Zbog čežnje ljudi za odvajanjem od modernosti, dolazi do zamišljanja otoka kao "malih, tihih, bez problema, udaljenih od zaposlene, napućene, turbulentne svakodnevice" (Lowenthal 2007: 202–203).

Otočnu temporalnost u ovome radu promatramo kao življena iskustva, subjektivne percepcije, reprezentacije i doživljaje vremena otočnih stanovnika (u ovom slučaju doseljenica). Pod otočnim vremenom podrazumijevamo kulturno specifična lokalna iskustva, što korelira s idejom prostorne temporalnosti (engl. *place-temporality*) koja obuhvaća osjećaj vremena unutar određenog mjesta (Wunderlich 2013) te konceptualiziranja ritma kao interakcije prostora, vremena i energije (Lefebvre 2004: 15). Polazimo od pretpostavke da različite, višestruke temporalnosti i specifični ritmovi (prirodne mijene, ritam života, sezonalnost, mobilnost), otočnoga vremena pridonose stvaranju osjećaja otočnosti. Za raspravu o otočnim temporalnostima odabrale smo doseljenice, jer su u dosadašnjim otočnim istraživanjima bile isključene iz reprezentacija otočanki, a zbog migracijskog iskustva imaju drugačije doživljaje otočnog vremena. Njihov dolazak na otok obuhvaća i temporalni horizont drugačiji od onoga koji imaju oni rođeni na otoku. Otoci kao mjesta pružaju novodoseljenima simbolični materijal za novi početak (Baldacchino 2006, 2012). Inspirirane antropologijom budućnosti, u vremenima koja su obilježena različitim nesigurnostima (rada, života, zdravlja), željele smo otočnost obilježenu spacijalnošću i ambivalencijama koje proizlaze iz nje proširiti za nove analitičke perspektive koje će prekoračiti već ustaljene načine promišljanja otočnih zajednica. Budućnostima pristupamo kao višestrukim temporalnostima koje nadilaze utopističke reprezentacije otoka povezivane s temporalnom drugošću te kod naših sugovornica otvaraju mogućnosti novih poimanja sebe samih i zajednica kojima pripadaju. Takve realnosti koje "postoje kao mogućnosti, snovi ili noćne more" (usp. Thornton 1988: 289), predstavljaju temporalni aspekt migracija.

Dodatan analitički okvir koji smo koristile u našim analizama jest ritam. Brzina, ritam i trajanje trebali bi dati potpunije razumijevanje temporalnosti mjesta (Adam 2000). Ritmovi utječu na iskustva mjesta, oblikujući ljudska iskustva i vremena i prostora te se presijecaju s društveno-političkim procesima (Lefebvre 2004). Tempo (engl. *pace*) je koncept koji nam pomaže razumjeti dinamične odnose između ljudi, prostora i vremena, a životni tempo (engl. *pacings of lives*) smatra se suprotnošću brzini i pretjeranoj aktivnosti (Amit i Salazar 2020: 2). Za istraživanje otočnog vremena važna je ideja o povezanosti između ritma/tempa i mjesta te popularnoga vjerovanja da se u različitim dijelovima svijeta i na različitim mjestima život odvija različitim brzinama (Shaw 2001: 120–121). S jedne strane, imamo fenomenološke dokaze o otočnom vremenu i o specifičnosti lokalnoga životnog tempa: više senzornih dimenzija vremena na otoku kao što su opušteniji stav prema svakodnevnim rutinama, sporiji tempo rada, manje užurbano raspoloženje u interakciji s drugima, sposobnost izdvajanja vremena za uvažavanje prirode i njezinih ritmova te strogo poštivanje mira i tišine, a s druge strane, otočno vrijeme nije hermetički zaštićen mjehurić i bilo bi ga pogrešno romantizirati kao vremenski autonomnu zonu (Vannini 2012: 250).

U ovom smo radu stoga otočnim temporalnostima pristupile uzimajući u obzir supostojanje zamišljenih i življenih iskustava otočnih ritmova. Kako je riječ o ženskom i migrantskom iskustvu vremena, prikazat ćemo iskaze o vremenskoj pluralnosti i međuovisnosti te pojavu brojnih presjecišta osobnog i kolektivnog, otočnog i izvanotočnog, kulturnog, rodnog i klasnog u kontekstu raznovrsnih temporalnosti koje se otvaraju kroz iskustvo života na otoku.

Promjene životnog stila koje podrazumijevaju otočnu rezidencijalnost kao preduvjet zamišljanja nove budućnosti, nužno su povezane s ekonomskim realnostima, društvenim vezama i novim komunikacijskim tehnologijama koje dovode u pitanje konceptualnu odijeljenost lokalnog i globalnog (usp. Massey 2004). U tom smislu odnos temporalnosti i migracija oblikovan je "percepcijom vremena u okviru sustava reprezentacija proizvedenih oko migracijskog iskustva". Nove tehnologije omogućavaju migrantima životnog stila da vode simultano život u različitim vremenima dok istodobno zamišljaju nove vizije budućnosti (usp. Baby-Collin et al. 2017: 11).

ISKUSTVA OTOČNOG ŽIVOTA LASTOVSKIH DOSELJENICA

Metodom polustrukturiranih intervjua, provedenih uživo i virtualno, za ovaj smo rad izdvojile iskustva života na otocima osam otočanki koje su na Lastovo doselile tijekom posljednjih dvadesetak godina iz manjih ili većih hrvatskih gradova. Većina naših sugovornica su visokoobrazovane, u dobi između 25 i 50 godina života, a sve su na Lastovo stigle iz urbanih sredina. Naše sugovornice bismo ugrubo mogle kategorizirati kao bračne i radne migrantice te migrantice životnog stila, pri čemu bi sve mogle biti svrstane u dvije ili čak u sve tri navedene kategorije. S obzirom na njihove poslove možemo ih podijeliti na: uzgoj i proizvodnju hrane, poslove vezane uz turizam i ugostiteljstvo, kreativne industrije i organi-

zacije civilnoga društva. Njihova se mjesta stanovanja također razlikuju: dvije doseljenice žive u vlastitoj kući, jedna u kući suprugovih roditelja, jedna u roditeljskoj kući za odmor i četiri u unajmljenim stanovima.

Istraživanja novodoseljenoga stanovništva na hrvatskim otocima kao tradicionalno iseljeničkim područjima sama po sebi predstavljaju izazov, a na manjim otocima takva su istraživanja još izazovnija. Naime, novi otočani su vidljiviji i uočljiviji, stoga smo slijedeći pravila relacijske etike (etike skrbi) koja je pogodna za istraživanje u malim otočnim zajednicama uklonile sve osobne i demografske identifikatore, pa čak i izostavile pojedine podatke (Hayfield 2022: 241). Iskaze iz intervjua donosimo stoga maksimalno anonimizirane, a iz istih ćemo ih razloga opisati samo kao skupinu.

Prva tema razgovora bila je o motivima preseljenja na pučinski otok. U njihovim je odlukama o trajnijem doseljenju uvijek bila uključena vizija i osobne i otočne budućnosti. Tri sugovornice imaju partnere otočane ili partnere koji su svojim podrijetlom vezani uz otok (povratnici druge generacije). U ovim je slučajevima odluka o migraciji, osim s ljubavlju, često bila povezana i s ekonomskim čimbenicima života u većim gradovima: nezaposlenošću i stambenom krizom (usp. Marinović Golubić 2017). Njihov dolazak i ostanak na otoku bio je motiviran posjedovanjem nekretnine na otoku, poslovnim mogućnostima i osiguravanjem sigurnosti potomstvu (doselile za vrijeme porodiljinog dopusta ili s djecom mlađe dobi), a odluku o trajnijem doseljenju donijele su zajedno s partnerima.

Znači OK, da mi nije sadašnji muž bio tu, ne bi možda došla, ovako se nekako preklopilo, ukazala se prilika da dođem tu i onda sam ostala...

I onda sam na prvoj godini fakulteta provela cijeli ispitni rok na Lastovu, dolazila na ispite izvana. I tako je to funkcioniralo jedno ljeto pa drugo ljeto, pa sam upoznala muža i evo, sad živim tu.

Drugu skupinu čine doseljenice koje su na otok došle odlukom motiviranom željom za promjenom životnoga stila (koju su često donijele nakon turističkog posjeta na otok produživši sezonu), a neke od njih su se potom i udale na otoku. Ove doseljenice nisu motivirane ekonomskim čimbenicima (dale su otkaz na svojim dotadašnjim poslovima), već više željom za promjenom kvalitete života. To je u skladu s interpretacijom autorica O'Reilly i Benson, koje migracije životnoga stila određuju kao samorealizacijski projekt preslagivanja, rekreiranja sebe u novom fizičkom i društvenom okolišu koji je motiviran potrebom da se realizira idealizirana vizija sebe, potencijalnog sebe (O'Reilly i Benson 2009: 1).

Moj dolazak na Lastovo je zapravo i veliko istraživanje nad sobom.

Dala sam otkaz i došla sam na Lastovo u sklopu projekta [...]

Mi smo došli na godišnji na Lastovo i ja sam rekla "Joj, kak bi ja tu htjela ostat!" Ja sam došla, kako da kažem... iracionalno sam se odlučila preseliti na Lastovo. Nisam puno planirala [...] tu prvu godinu mi se sviđelo jako, a drugu godinu sam stvarno poželila tu život. Nisam znala kako da se preselim, ni od čega ću živjet, ni šta ću radit na Lastovu.

Svim našim sugovornicama zajednički motiv preseljenja iz gradske sredine na otok bio je povezan sa željom za boljom kvalitetom života i ostvarivanjem nekih planova (najčešće poslovnih – rad na projektima, vlastito imanje ili farma) koje nisu mogle realizirati na kopnu. U odlukama o preseljenju sve sugovornice imale su neku viziju svoje budućnosti na otoku. Zamišljanje budućnosti ili ono što Arjun Appadurai (2013: 286) određuje kao koncept imaginacije jedan je od konstitutivnih elemenata izgradnje budućnosti lastovskih doseljenica.

U procesu uspostavljanja sebe u novom okruženju i, kako su često naglašavale, novim ritmovima, mirisima i ostalim afektivnim doživljajima, reflektirale su o elementima kvalitete života na otoku, ponekad ih uspoređujući sa sredinama iz kojih su otišle kao argument odluke o gradnji budućnosti specifično na Lastovu. Iz analize intervjua izdvajaju se tri dominantne navedene prednosti ovog otoka: ljepota okoliša, kulturna baština i lokalni identiteti te otočno vrijeme. To je u skladu s izrazima motiva doseljenja na otok koji su potvrđeni i u našim drugim istraživanjima na ostalim dalmatinskim otocima. Iste prednosti života na otoku izdvajaju i sami otočani ističući ekološke vrijednosti (očuvana priroda, klima, miran i opušten način života) (Babić i Lajić 2002; Bezinović i Petak 2002; Babić et al. 2004; Podgorelec 2008; Podgorelec i Klempić 2013; Barada i Vakanjac 2014; Podgorelec et al. 2015; Nakićen i Čuka 2016) i društvene vrijednosti života na otoku (bliskost osobnih odnosa, "zajedništvo", osjećaj sigurnosti) (Podgorelec 2008; Podgorelec i Klempić 2014; Podgorelec et al. 2015). Jedan od negativnih demografskih procesa na otocima je dugoročno iseljavanje mlađeg stanovništva (Lajić 1992; Lajić i Nejašmić 1994). Razlozi iseljavanja s otoka na kopno nakon Drugog svjetskog rata bili su industrijalizacija i zapošljavanje u neprimarnim privrednim sektorima, dok su otoci ostali u uvjetima autarkične privrede, ruralnosti i nerazvijenog gospodarstva te dolazi do migracije najmlađih dobnih skupina porijeklom iz agrarnog sektora (Lajić 1986). U novijim istraživanjima iseljavanja otočnog stanovništva kao glavni nedostaci života na otocima izdvajaju se manjak društvenih i kulturnih sadržaja, zdravstvenih usluga i nedovoljna prometna povezanost (Nakićen i Čuka 2016), a za mlade na otocima nedostatak obrazovanja i mogućnosti za zapošljavanje (Babić i Lajić 2002; Babić et al. 2004; Barada i Vakanjac 2014; Mikulandra i Rajhvajn Bulat 2022). Migranti životnog stila navode kao privlačne čimbenike svoga doseljavanja na otoke ono što su stoljećima otočanima bili potisni čimbenici. Često je motiv migranata životnog stila traženje bijega u ruralnome, kao pretpostavljenom kulturnom repozitoriju autentičnosti, zajednice i prirode (Hoey 2009: 42).

Ne znam, ja u tome uživam preko svake mjere još uvijek. Mislim, ja se iskreno zadivim prizoru u šetnji, što nisam mislila da sam takav tip. Meni se relativno fućkalo za takve stvari, ali ja baš uživam što mogu živjeti ovako lijepo, to je isto dio te kvalitete života. Znaš i ta klima, svaki dan, doslovce, čim izađem iz kuće je lijepo. I to nije beznačajno. Znaš, kad stalno imaš taj vizualni i olfaktivni podražaj koji ti stalno ide na ljepotu.

Istraživanja novih doseljenika na velikim hrvatskim otocima, Hvaru i Korčuli, također izdvajaju ove privlačne čimbenike migracije. Kao primarni motiv doseljenja migranata životnog

stila na otok Hvar, Tomaš navodi "prirodnu ljepotu otoka koju upotpunjuje kvaliteta života, sporiji tempo življenja te uživanje u blagodatima takvog načina života" (2019: 18). Kod doseljenica na otoku Korčuli izdvaja se pronalazak novog životnog smisla u kombinaciji prirodnih i kulturnih bogatstava otoka (Marinović Golubić 2017: 136). Lastovske su doseljenice kao komparativnu prednost navodile lokalnu kulturnu baštinu.

Nisam doživjela nigdje takve poklade kao tu, dosta je to nekako jako [...] lako nije više u službi kao u prošla vremena, onoga zašto su to radili... i dalje se osjeti ta energija...

Pa ono, smatram se da pripadam zajednici, tu sam [...] otkad sam došla na Lastovo ja se oblačim u maškare. Tako da nekako, ono, prilagodiš se svim tim sadržajima, poklade su definitivno nešto ono što je po meni najvrjednije na otoku, uz prirodnu baštinu.

Ljepota okoliša i kulturna baština očite su danosti i prednosti otočnih prostora i zajednica, dok je pitanje otočnoga vremena kompleksnije za opisivanje i etnografsko bilježenje. Otočno vrijeme je, kao i sve temporalnosti, relacijski entitet koji se može shvatiti samo razumijevanjem u odnosu na relevantne pandane. Ljudi doživljavaju temporalnost mjesta u odnosu na poznatu normu i prosuđuju osjećaj vremena u suprotnosti s takvom normom (Vannini 2012: 251). U iskazima pojedinih lastovskih doseljenica vidljiva je usporedba s kopnenim, gradskim ritmom ("laganije nego u gradu").

Mislim, laganije je definitivno i tempo je sigurno ono bez nekog "presinga", pa dizanje ujutro, pa sad doć 5 minuti prije ili 5 minuti poslije to nije ono baš onako striktno, da si vezan za to. Sigurno je nekako laganije nego što je u gradu, ali, ono, opet ti imaš neki ritam ko u gradu – radiš, dođeš doma, čekaš vikend i to.

Pa znaš šta, puno je drugačije zato što ti za 5 minuta si svuda, znači, a u Splitu moraš se pripremit da si po ure prije, sist u auto, moraš parkirat auto ne znam di. Ovdzi znaš da si za 5 minuti ako si u selu i 15 minuti do Ubli. Tako da nemaš taj neki tijek vremena u prijevozu, tako da je to, ono, velika razlika...

Drugu skupinu čine iskazi povezani s raspodjelom vremena i prilagođavanjem radnog ritma vlastitim potrebama ("odredit kad će nešto napraviti") koji su počele primjenjivati nakon doseljenja na otok.

Ja sam sad ta koja će odredit kad ću nešto napraviti. Odgovara mi to, jer mi je to prirodnije ko čovjeku. Meni je najbolji dio to što mogu raditi od 3 ujutro do 6 ujutro ako je to mene volja. Mogu raditi što god želim i mogu razbit dan na manje poslovne jedinice i otići plivat u međuvremenu. Meni je to beskrajna sloboda.

Jedan od specifičnih oblika otočnih temporalnosti je provođenje vremena u različitim mobilnostima, prije svega na trajektima i katamaranima koji povezuju otok s kopnom. Doseljenice na Lastovo prihvatile su taj otočni temporalitet te iako dolaze s kopna, vrijeme provedeno u putovanju, baš kao i otočani, smatraju dijelom svoga "slobodnog vremena" ili ga koriste za osobno usavršavanje (primjerice, učenje).

Ništa, fala Bogu, imaš Netfixa, HBO, gledaš. Nije mi to nikad bio neki problem, putovanje meni nikad nije bio problem, mogla sam.

Uspjela sam organizirat da putujem i da polažem ispite. Koliko sam učila u biti, pisala pustih radova, čudesa, trajekt je bio baš, ono, odlična stvar za to.

Kod nekih su doseljenica i ekonomski čimbenici, primjerice posao i niži troškovi života od onih u urbanim sredinama, utjecali na doseljenje na otok. Međutim, oni nisu primarni i u kombinaciji su s prethodno navedenim, primarnim privlačnim čimbenicima (ljepotom prirode i klime, otočnim ritmom i potragom za boljom kvalitetom života).

U Splitu sigurno s 1660 kuna porodiljinog ne bih mogla živit kako sam živjela na Lastovu.

Ja sam na Lastovo u biti došla radi posla. Na kraju u Splitu nisan mogla naći posao.

Ne znam, recimo ja nikad nisam mogla zaradit dovoljno novaca u gradu da kvalitetno živim, a na Lastovu recimo mogu...

Doseljenice dolaskom na otok i zapošljavanjem/zapošljavanjima ulaze u još jednu otočnu posebnost kojoj se vrlo brzo prilagođavaju. Većina naših sugovornica nije na Lastovu radila samo jedan posao i imala jedno, sigurno radno mjesto. Pojedine su od njih u razdoblju od nekoliko godina radile i četiri posve različita posla, često nepovezana s njihovim kvalifikacijama. Većina naših sugovornica je, kako smo uvodno spomenule, visokoobrazovana, ali obrazovni profil pojedinih doseljenica nije na Lastovu bio potreban ili se one nisu htjele više baviti svojim dotadašnjim poslovima. Ipak, istraživanje je pokazalo da je njihovo obrazovanje doprinijelo i usmjerilo ih na primjenu znanja na kreativan i inovativan način u okviru nekih novih profesionalnih uloga i "praznina" u lastovskoj društveno-gospodarskoj ponudi. Ističu mnogo veću vlastitu fleksibilnost i kombiniranje različitih vještina i znanja te hrabar ulazak u poslove koje da su ostale na kopnu i u gradovima u kojima su živjele ne bi imale prilike raditi. Time potvrđuju da se kod migracija životnoga stila potraga za promjenom nastavlja i dugo nakon samog inicijalnog čina migracije (Benson i O'Reilly 2009: 609; O'Reilly i Benson 2009).

Od kad sam došla na otok promijenila sam 4 posla!

Uglavnom stalno se otvara, stvarno mi smo otvoreni... tako da poslovi, kad jedan završi, baš drugi dođe [...] tako da smo tu, valjda mirno... iako je teško živjeti na Lastovu, ono, na kraju krajeva... kao i svugdje drugdje.

Dolaskom na otok neke su od njih shvatile da ih zaposlenje s "uredskim" radnim vremenom ne zanima te su lakše napuštale poslove koji im nisu odgovarali. Same su pokretale vlastite poslove ili odabirale poslove koje su smatrale primjerenijima njihovim željenim radnim uvjetima i interesima.

[...] ne želim bit čovjek u uredu.

[...] ali jednostavno ne želim posao [...], s kojim ću biti vezana za ured, za stolicu i radni stol, gdje neću moć bit kreativna, operativna, ne znam šta.

Ovdje sam otkrila da mogu radit i neke druge stvari koje nisu uopće iz sfere mog obrazovanja.

Lastovske su doseljenice u svim iskazima istaknule lako i brzo prihvaćanje specifičnih otočnih temporalnosti pod čime razumijevaju: otočni ritam (usporavanje), vrijeme provedeno u mobilnostima na relaciji otok-kopno (koje više ne smatraju "izgubljenim vremenom") i otočno vrijeme povezano s klimom, godišnjim vremenskim ciklusima i turističkom sezonalnošću. Zapravo, najbrže se prilagođavaju otočnom vremenu kakvim su ga i zamišljale prije doseljenja, a potom se to otjelovljeno iskustvo života na otoku i prihvaćanje otočnih temporalnosti pokazalo kao transformativni potencijal migracije koji se ostvaruje na različite načine: kroz biografsku preobrazbu, društvenu transformaciju mjesta i transformaciju odnosa između doseljenika i mjesta (Bell i Domecka 2017: 13).

Sve sugovornice govore o vremenu neposredno nakon doseljenja kao idiličnom i optimističnom vremenu u kojem su idealistički gledale otok i zajednicu u koju su doselile. Iskazi o vremenu nakon doseljenja u sebi sadrže potencijal i mogućnosti koje pruža otok i život na otoku.

Ja sam se stvarno osjećala kad sam došla, prvih godinu dana, baš opijeno. I čak u toj opijenosti, vidiš, znaš da nisi u realnosti.

Javila sam ekipi s Lastova da ne možemo se ukrcat na trajekt, i onda cijela ekipa s Lastova je zvala Jadroliniju, kapetana i to... i to je valjda ono nešto što ima otok, a grad nema veliki. Da ipak se nekako stvari mogu riješit, da nije sve kritično.

Čim je sunce zasjalo, čim smo se spustili malo do mora, to je odmah neka druga dimenzija.

Sve naše sugovornice dio su, ako ne i pokretači aktivnih društvenih i gospodarskih promjena na otoku s vrlo opipljivim rezultatima. Baš kao što je na korčulanskom primjeru istaknula Marica Marinović Golubić (2017), i naše su sugovornice na Lastovu većinom zaposlene ili samozaposlene s brojnim inicijativama za poboljšanje uvjeta otočnog života, aktivno su angažirane u lokalnoj zajednici i predstavljaju bitan društveni i demografski resurs za otočne zajednice. U svim iskazima budućnost nije potencijalna kalkulacija ili fantazija, već se iščitava kao dohvatljiva projekcija vremena, ali ne vremena koje tek treba uslijediti, već vremena koje se kroji danas, i to po njihovoj mjeri i njihovim ritmom.

Mislim da neću se žalit, nego ću učinit život sebi ljepšim.

Ima tu posla za sto života i sve ovisi o tome koliko ću se ja guštat u tom poslu.

Ja smatram da je meni poklon u životu da sam se mogla preselit na Lastovo i imat kvalitetu života koju nisam mogla imati u gradu. [...] Mislim, ja ti iz sebičnih motiva djelujem.

Kao doseljenice i vanjske promatračice dinamike otočne zajednice i politika otočnoga razvoja, naše su sugovornice postale akteri društvenih promjena na otoku, aktivno se uključivši u više aspekata javnoga djelovanja. Svojim su aktivnostima u gospodarstvu, civilnom i javnom sektoru pokrenule inovativne ideje i projekte te, po našoj procjeni, pridobile stvaranju novoga narativa o životu na Lastovu, širenju novih znanja, kao i podizanju kvalitete života na otoku, posebice izvan turističke sezone. Česti su primjeri došljaka koji u

male zajednice donose nove poglede i ideje. Iskazi naših sugovornica o njihovim aktivnostima u otočnoj zajednici ruše stereotipne pretpostavke o isključivo "idejnom" potencijalu novih migranata koji "pametuju" kako bi trebalo biti. Vizije budućnosti došljakinja na otok ponekad se razlikuju od stavova lokalne zajednice, ali se u tom kontaktu, primijetile smo, događa proces razmjene znanja i ideja koji je spor, ali ima spomenuti transformativni potencijal koji ovakve mobilnosti imaju i za pojedince i za zajednicu. Naime, primijetile smo razumijevanje, kako one to kažu, *otočnog ritma promjene* te prihvaćanje otočnih specifičnosti koje ih usmjeravaju na prilagodbu načina ostvarivanja svojih ideja i vizija, nekada uz pomoć, ali nekada i izdvojene od otočne zajednice.

Pa nije vidiš, lokalni ljudi znaju točno šta treba prominit i šta nije dobro i ne vole kad se govori, kad im dođe neko izvana, kad im pametuje "Sad ćeš ti riješiti moje probleme jer si ti tako pametna!" Svi mi znamo što ovde ne valja, samo je problem šta, na koji način možeš to izrealizirati, dal ti to možeš prominit ili ne. [...] Samo šta nekad si proba nešto napraviti pa nisi uspio, pa si odusta, nekad još uvijek se boriš, pa pokušavaš, a nekad jednostavno je nekim ljudima, ono, OK, zadovoljni su tako kako je, ima problema svugdje pa šta ne bi bilo i ovde?!

Protokom vremena, nakon duljeg življenja na otoku, dolazi do suočavanja s raznim oblicima otočnih stvarnosti. Početna motiviranost i idealizam opadaju i pojavljuju se različiti oblici ograničenja koji utječu na svakodnevne prakse i odnose. U naracijama se ponavljaju mjesta koja govore o tom "gubitku", o općenitom smanjenju početnog doseljeničkog elana.

Energija i entuzijizam odjednom su nestali...

Trebaš baš duplu neku energiju, za sebe vaditi, jer te neće okolina izvaditi i onda trebaš još to da si to sve organiziraš i da budeš taj vođa koji će to opet sve uč.

Mislím, ima ovdje sr__a, nisam ja, ovaj, u nikakvoj utopijskoj zajednici i nisam slijepa. Samo velím, imam malo više iskustva, malo više godina i onda, recimo, pokušavam drugim metodama.

Najveći broj narativa o životu na otoku obuhvaća izazove života na otoku, kao i nelagode i strahove, od kojih se najčešće ponavljaju: zdravstvena skrb, prometna povezanost i neprihvatanje od strane lokalne zajednice.

[...] uhvatilo me jedne godine na Lastovu. Koji helikopter?! Pet i pol sati na onaj brod s presjedanjem, znači krepala sam, krepala sam... Došla sam tamo na tu internu skrb žuta... Tako da je ta zdravstvena skrb možda ovdje nešto, nešto na što treba zbilja... Mislím, ne vidim pomoć, ne možeš ti ovdje otvoriti, ne znam, KBC Lastovo.

Najgore je kad ti dijete ima najsitniji problem, kao što je, na primjer, poteškoća u govoru. [...] Ti moraš imati logopedске vježbice dva puta tjedno, gdje se dižeš u 3 i po, gdje se ti vraćaš u 6 navečer, i to ako su idealni vremenski uvjeti.

Dio tih iskaza često u sebi sadržava "osvješćavanje" motiva doseljenja koji se sada propituju: mirnijeg i jednostavnijeg života (otočni ritam koji nije usporen ni smiren u onoj mjeri u kojoj su zamišljale da će biti), posla i obitelji (koji, primjerice, često trpe zbog nepostojanja

ili sporog funkcioniranja institucija i javnih službi, teške dostupnosti pojedinih javnih usluga, mogućnosti obrazovanja i usavršavanja te ponude sportskih, društvenih i kulturnih sadržaja) do svakodnevnih problema kao što su, primjerice, nabava namirnica i njihov nedostatak ili previsoka cijena. Pojavljuju se ista "sporna mjesta" koja navode i otočani u istraživanjima kvalitete života. Međutim, doseljenice zbog njih ne izražavaju namjeru da napuste otok i vrate se na kopno.

Meni nije dosta dana...

Znači, moj dan je toliko ispunjen da je to nemilosrdno. Tako da je baš, ono, intenzivno...

Znači, nas troje, ne znam iz kojeg razloga, došli smo tu stvarno otvorenog srca, bez nekih velikih očekivanja i sad, tražili smo samo malo mira. Mi taj mir nismo dobili...

Nije lako i moram priznat da mi je stalno na pameti, znači ako ti odeš iz grada di ti je užurban život, tebi će gdje god odeš bit užurban život. Znači, nije do mjesta, nije do okoline, nije do mjesta, nije do ničega, nego stvarno zbog nas samih i zbog našeg sklopa u glavi kojeg imamo jer nevjerojatno da taj život na Lastovu bi trebao biti opušten, a meni je sve samo ne opušten...

A sad dođe do momenta financijskog, znači mi smo platili četiri, pet riba koje čak nisu bile nešto oborite, i to 25 eura. Ono, srce me zabolilo, al smo imali te neke goste pa smo trebali napraviti, inače, znači nema šanse.

Sve su se sugovornice s vremenom snašle na različite načine kojima su naučile otkloniti ili ublažiti određena ograničenja te biti zadovoljne i s minimalnim pogodnostima. U ekonomskim i materijalnim potrebama i željama uspijevaju se vrlo brzo snaći, prihvaćajući vještine i navike otočana, ali i kombinirajući ih s nekim svojim rješenjima i kompromisima. One ne utječu znatnije na njihovu željenu kvalitetu života i zadovoljstvo životom na otoku.

Napokon smo radili jedan vrtal koji nam je dala XX pa imamo neki svoj vrtić...

Nemam velika appetite, nego koliko uspijem uspijem...

Otok Lastovo konkretno te nauči jednostavnosti života. A to je ono što smo mi svi izgubili, a to je jedna vrlo jednostavna i prosta stvar, ono čega nema – bez toga se može.

S druge strane, socijalne potrebe i željeni društveni aspekti života u otočnoj zajednici tek su djelomično zadovoljeni i često se navode kao neispunjena doseljenička očekivanja. Integracija u zajednicu tekla je puno sporije ili se uopće nije dogodila. Neke doseljenice odlučile su se za voljnu izolaciju, a druge za djelomičnu integraciju i pripadanje otočnoj zajednici.

Mi ne ovisimo o lokalnoj zajednici...

A onda ljudi s tim svojim komentarima... To vam je ovdje najčešća pojava kad netko prospe kakav je neko, onda takva priča kruži o njemu.

Tako i otok Lastovo te nauči suživotu. Znači, često upotrebljavamo tu riječ suživot, ali ja vjerujem da puno ljudi ne znaju što znači suživot, pogotovo ovi u gradovima. Znate što je suživot? Znači, živiš na malom otoku Lastovu, znači ima nas 300, ograničen si kretanjem, to je 46 kvadrata. Cijeli otok. I ti si s nekim u zavadi jer ti je napravio ne znam

što, ali di god da izađeš, ti tu facu sretnoš, ti njega nemaš di izbjeć. Ti ne možeš otić iz Sloboštine u Utrine, ne, on je tu. Ti se navikneš živjeti sa tom ljutnjom, sa tim bijesom, sa tom nepravdom jer se nemaš di ni sakrit, ni sklonit, ni maknut. To je suživot.

Modaliteti otočnih temporalnosti u koje ne ulaze i koje ne žive kao ostali otočani, svojevoljno ili zato što su isključene, oni su koji su oblikovani tradicijom, lokalnim identitetom i iskustvom otočne zajednice. Među njima najviše se izdvajaju izazovi kontakta i percepcije pripadanja lokalnoj zajednici. Najveći broj primjera odnosi se na neprihvatanja ili marginalizacije od strane lokalne zajednice i to se u intervjuima pokazalo kao najosjetljivija i za ispitanice najemotivnija tema. Tu dolazi i do razlikovanja i raslojavanja doseljenica jer one koje imaju muževe i partnere koji su Lastovci ili podrijetlom Lastovci lakše ulaze u lokalne društvene mreže. Doseljenice bez takve povezanosti se većinom druže i povezuju s ostalim doseljenicima, a ne s otočanima.

Šta ćeš ti tu, čigova si ti? Urnebesno.

Tu je i društvo i ta zajednica koja te na kraju krajeva ili će te prihvatit ili ne... I, mislim, tu sad postoje i druge stvari... Tako da je lagano borba sa vjetrenjačama, rad na sebi i mantramo cijelo vrijeme da bude koliko-toliko mirno.

U pitanju je muška osoba, čovjek od 50, 60 godina... gdje se on postavio kao što ću ja sad njemu tu govorit, neka balavica koja je došla.

Oni kažu: "Ti si vladna, vladna..." To sam doživjela od žene. Kaže ona meni: "A ti si došla, znaš. Nikad ti nećeš biti Lastovka, vladne, vladne su to."

Često navode da ih zajednica ne uključuje u važne događaje i prakse povezane s tradicijom i otočnim identitetom, kao što je primjerice Lastovski poklad. U takvim prigodama većina njih ostaju "vanjske".

Ja ne bi išla u poklade, ne dira me, eto im poklade. Ja sam vanjska, za poklade ništa, samo kupim jaja i gledam svoje.

Mi smo prve godine kad smo doselili tu, oni su nam pričali o tom pokladu. "Poklad, poklad, poklad! Dođi, dođi, to moraš vidit!" Mi se mašakarali, mislili smo da ćemo postat dio mašakara, međutim ispalo je problem... ovdje se mogu maškarat samo Lastovci ili ako si s nekim ko je Lastovac, ako te taj netko od Lastovaca pozove.

Osim toga, navode svjesni odabir nesudjelovanja u svim segmentima života otočne zajednice te često izražavaju kritiku nekih rodnih i klasnih podjela te otvoreno odbijaju njihovo podržavanje.

Najviše bi voljela promijenit da se gleda tko je koja obitelj i tko ulazi u koju obitelj. Recimo, to na primjeru politike ti kažem, znači nikada nije bilo govora o tome da bi ja mogla glasat suprotno od svoga muža ili njegove obitelji. [...] Zašto gledaju da ja kao žena svoga muža, potomka te obitelji moram glasat na način na koji glasa ta obitelj? To me užasno zanima. To me zapravo muči od kad sam došla na Lastovo.

Znači, po njima treba bit profesor, općinar, policajac, vojnik ili nešto šta je strogo državna služba. To je posao koji oni prihvaćaju kao ozbiljan posao.

Nakon XX godina života, od čega XX godina života u zajednici, shvatila sam da možda nisi najbolja nevesta, možda nisi najbolja osoba na svijetu, ali postaviš granice i onda se dovoljno poštujete da možete funkcionirati.

Ja sam tu uvek bila... imala sam granicu šta mi tko može reći i kako će tko...

Povezivanje doseljenika posljedica je težeg ili nemogućeg povezivanja i uklapanja u lokalnu otočnu zajednicu. Sve sugovornice navode da su doseljenici na otok međusobno povezani, da si pomažu i da se dosta međusobno druže te na taj način stječu osjećaj pripadanja, bliskosti i povezanosti kroz osobne i prijateljske odnose te ispunjavaju potrebne elemente društvenosti koji im osiguravaju željenu kvalitetu života na otoku. Time stvaraju otoke doseljeničke društvenosti u otočnom životu.

Družim se uglavnom s ljudima koji nisu odavde.

Znači, nas nitko ne zove na kavu, ne idemo kod nikoga na kavu. I tu je društvo koje imam XX [doseljenica] i gospođa preko 60 godina na Pasaduru koja je isto prije 19 godina doselila na Lastovo.

Dio naših sugovornica nosi se s ovim nedostacima života na Lastovu održavanjem kontinuiranih veza s kopnom te ih prema navodima koristi kao bijeg iz zasićenosti otočnim vremenom i ritmovima zajednice. Otoke i život na otocima obilježava istodobno i omeđenost (geografska, društvena) i povezanost (morem s kopnom i drugim otocima) (Brinklow 2013; Royle i Brinklow 2018: 11–12). Prijelaz otočnog ruba dio je otočnog života i svakodnevice, on se prelazi zbog potrebe ili izbora, često i kao bijeg od posljedica omeđenosti (Hay 2006).

Dulji ili kraći odlasci na kopno, gdje je kod dijela doseljenica najčešće njihov prvi dom i gdje ih za razliku od ostalih otočana također čeka obitelj, rodbina i prijatelji, možemo odrediti i kao življenje svojevrstne translokalnosti. One mobilnošću između urbanog i ruralnog, otoka i kopna, središta i periferije (usp. Agnew 2005: 86) stvaraju translokalni prostor obilježen fuzijom različitih ritmova mjesta. Tome moramo pridodati i prostorno-temporalni modalitet čiji je krajobraz prostor mreže (engl. *netscape*), odnosno digitalno doba (Tatman 2010: 345). Translokalnost označava iskustva i materijalnosti svakodnevice na više mjesta istodobno što je omogućeno vremensko-prostornim sažimanjem i digitalnim tehnologijama (Low 2017). Slijed se zamjenjuje istodobnošću, a digitalni mediji su mediji sadašnjosti, trenutačnosti i neprestane aktualnosti (McLuhan 2008: 17). Trenutačno ili virtualno vrijeme zamjenjuje linearno vrijeme mjereno satom i obilježeno razdvojenošću uzroka i posljedica koji se odvijaju u odvojenim i mjerljivim trenucima (Urry 2000: 126). Naše se sugovornice školuju, rade, ali i često druže virtualno, približavajući time pučinski otok centrima koji su im potrebni i kreirajući vlastite prostorno-vremenske modalitete koji nadilaze ograničenja prostorne inzularnosti.

To je više bila stvar organizacije i meni ti je to bio zapravo nekakav mali bijeg iz otoka, tako da tipa jedan-dva dana malo "refam" šta bi se reklo, vidim prijateljice, vidim obitelj... Mislim, ja sam dosta toga ostavila u gradu iza sebe.

Ja nisam takva osoba koja može reć "Ja sam sad tu i to je to". Jednostavno, ono, previše mi fale moji, prijatelji i rodbina, a drugo što stvarno, ono, ne mogu stat na jednom mistu cilo vrime.

Sad fala Bogu eto na dostavi, pa ne znam na svim mogućnostima od korone pa možeš pola papira preko interneta. Možeš naručit, napokon su počeli dostavljat na Lastovo. Tako da eto, to se nešto pomaklo.

Neposrednije doživljavanje prirode i mirniji, sporiji i jednostavniji životni ritam te male, povezane otočne zajednice bili su glavni razlozi percipirane bolje kvalitete života. Nakon doseljenja i duljeg razdoblja života na otoku prisni odnos i integracija u otočnu zajednicu su u najvećem broju slučajeva najizazovniji dio njihova otočnog života.

Uz sve ove raznolike temporalnosti i višestruke ritmove koje žive u otočnoj svakidašnjici, uvijek su prisutne i vizije osobne i otočne budućnosti.

Doseljenice koje su i majke otočnu budućnost često vide kroz svoju djecu, a njihova im je budućnost jedan od pokretača promjene. Iako to izgleda kao nastavljanje tradicionalne, stereotipne uloge otočanke kao supruge i majke te tradicionalnih očekivanja otočne zajednice od takve uloge, postoje bitne razlike. Naše sugovornice ne žive svoju budućnost isključivo kroz svoju djecu. One su podrška njihovu životnom putu, aktivno rade na smanjivanju svih potencijalnih ograničenja i prepreka (npr. dostupnosti pojedinih aktivnosti i sadržaja) koje život na otoku ponekad postavlja njihovim potomcima, ali pritom ističu da su njihove želje, potrebe i projekcije budućnosti jednako vrijedne kao i dječje. Motiv "ženske sebičnosti" (Downing 2019) pojavljuje se u dijelovima iskaza naših sugovornica, najčešće ondje gdje govore o vlastitim interesima, potrebama i motivima djelovanja.

[...] ali inicijalno je krenulo od mene same, odnosno od mojih potreba.

Od samog starta sam prepoznala nešto što je važno za lokalnu zajednicu i ne žalim ni za jednom svojom aktivnošću.

Predodžbe kolektivne budućnosti otoka na kojemu žive sastavni su dio refleksija o vlastitome životu, a redovito se odnose na ekonomsku i društvenu održivost otoka. Doseljenice na Lastovo, kao i oni rođeni na otoku, vide potencijal turizma kako dominantne grane otočnog gospodarstva. Neke od naših sugovornica i same ostvaruju dobit od turističke djelatnosti u vrijeme ljetne turističke sezone ili rade u uslužnom sektoru. Smatraju da turizam na Lastovu nije masovni, kao na drugim otocima, izdvajaju čak i najčešći profil lastovskih gostiju koji je u skladu s otočnim životom. U svojoj viziji razvoja otočnog turizma nismo uočile iskazivanje potrebe za radikalnom promjenom postojećeg, tek želju za jasnijim profiliranjem u smjeru specifičnije turističke ponude u budućnosti.

Lako je promovirat Lastovo, jer ima tih vrlo specifičnih momenata, lijepih... gdje se razlikuje od ostalih sredina i ako na tih par točki se bude kvalitetno inzistiralo, promocija u smjeru toga da se Lastovo održi onako kako je, samo da se relativno unaprijedi, u smislu usluga. Ali opet, ne na način da se promijeni profil ljudi, nego da se ovo što tu ima, da se nazove pravim imenom, a to je stvarni luksuz 21. stoljeća.

Pa ja vidim budućnost Lastova u jednom kulturnom i zdravstvenom turizmu, u jednom centru za poduzetništvo, u svoj ovoj, ne znam, priči s digitalnim nomadima. Vidim budućnost Lastova u pristojnom turizmu.

OTVORENA STRUKTURA VREMENA KAO KONSTITUTIVNI ELEMENT ŽENSKIH OTOČNIH TEMPORALNOSTI

Etnografsko istraživanje koje smo u razgovoru s doseljenicama provele na Lastovu imalo je za namjeru interpretirati migracijske razloge dolaska na otok, proces zamišljanja budućnosti i ostvarenje životnih trajektorija koji su im bili ograničeni u urbanim sredinama. Posebice nas je zanimala specifičnost otočne rezidencijalnosti kao preduvjeta realizacije imaginarija o kvalitetnijem životu u prirodi, u manjoj i povezanoj zajednici, a povezano s time i uzgojem zdrave hrane, radom i odgojem djece bez užurbanosti ili pritiska fiksnog radnog vremena i rasporeda, u drugačijem, "sporijem" ritmu. Istraživanje je ukazalo na transformativni učinak koji je otočno vrijeme, kao jedan od razloga doseljenja na otok, imalo na kreiranje novih vizija osobnih i otočnih budućnosti. Življena iskustva otočnih temporalnosti u kojima su prepoznale i ostvarile vlastitu moć samosvojne gradnje ritma života, rada, stvaranja, socijaliziranja i javnog djelovanja oblikovana su kako poticajnim tako i limitirajućim karakteristikama otočnoga konteksta. S jedne strane, doseljenice su izložene iznimnim prirodnim i ambijentalnim resursima otoka, uživaju autonomiju slobodnog vremena i ruralne ekosistemske bioritmove, kao i međugeneracijsku povezanost, a s druge su strane izložene nedostatku društvene anonimnosti, čekanju i održavanju dolazaka i odlazaka na otok, nošenju s ograničenostima zdravstvene skrbi, izostanku potrošačkih sadržaja, kao i komodifikaciji slobodnoga vremena itd. Rezultat ovih procesa, koliko smo uspjele zahvatiti ovim dubinskim istraživanjem manjeg opsega, svojevrsni je perceptivni obrat razumijevanja udaljenih otočnih prostora kao mjesta s ograničenim resursima razvoja i uspjeha, posebice za visokoškolvane pojedince. Ispostavilo se da je malenost otočnih prostora i zajednica omogućila doseljenicama samorealizaciju baš zbog temporalnih specifičnosti otočnoga života i prihvaćanja izazova višestrukih temporalnosti kroz koje grade osobne i otočne budućnosti. Kako bi željene osobne i otočne budućnosti bile moguće, iz navedenih je primjera u iskazima lastovskih doseljenica vidljiva česta potreba za izvanotočnim ekonomskim aktivnostima (poslovima, potrošačkim navikama i sl.), ali i društvenim perspektivama šireg kasnokapitalističkog rada i života, pri čemu njihova raznolika iskustva povezuje narativ o migraciji kao proširenju slobode i kreativnosti u gradnji svoje budućnosti.

Usklađivanje zamišljenog i ostvarenog u okviru profesionalnih, rekreativnih, obiteljskih i sl. iskustava doseljenica često se ne ostvaruje u skladu s "ležernijim" otočnim ritmovima i zahtijeva i daljnje povremeno bivanje u ženskom *multitaskingu* vezano za afektivni i mentalni rad u obitelji, koji karakterizira suvremenost ženskog iskustva uopće. Gradnja budućnosti na otoku, kao naše osnovno istraživačko pitanje, potvrdilo je zaključak etnologinja

Valentine Gulin Zrnić i Saše Poljak Istenič o tome da “budućnost nije finalna točka, nego put”. Za nas i naše sugovornice, razgovori o budućnosti(ma) su manje potakli konkretne odgovore o tome što se točno planira i kako to realizirati, a više refleksivne i afektivne uvide u vlastiti odnos prema budućnosti, “sposobnosti stremljenja” k nečemu i osviještenosti o spremnosti na aktivnost ili promjenu (Gulin Zrnić i Poljak Istenič 2022: 157). Istraživanja migratornog doživljaja temporalnosti pokazala su se stoga kao plodotvoran okvir za razvijanje širih etnoloških uvida o tome kako žive žene doseljenice, ali i druge ekonomske migrantice u dalmatinskim mjestima, a posebice otocima, te na koji način u novoj sredini transformiraju rodne, dobne i kulturološke pripadnosti. Ovi uvidi svakako potiču na nastavak interdisciplinarnog istraživanja revitalizacijskih elemenata gradnje budućnosti specifično ženskih migracijskih iskustava koja osnažuju njihove percepcije vrijednosti vlastitoga mentalnog i emotivnog rada te društvenih potencijala i uloga.

LITERATURA I IZVORI

- Åberg, Hanna Elisabet i Simona Tondelli. 2021. “Escape to the Country. A Reaction-Driven Rural Renaissance on a Swedish Island Post COVID-19”. *Sustainability Article* 12895, MDPI, 13/22: 1–16. <https://doi.org/10.3390/su132212895>
- Adam, Barbara. 2000. *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Cambridge: Polity Press.
- Agnew, John. 2005. “Space. Place”. U *Spaces of Geographical Thought. Deconstructing Human Geographies Binaries*. Paul Cloke i Ron Johnston, ur. London: Sage, 81–96. <https://doi.org/10.4135/9781446216293.n5>
- Amit, Vered i Noel B. Salazar 2020. “Why and How Does the Pacing of Mobilities Matter?”. U *Pacing Mobilities. Timing, Intensity, Tempo and Duration of Human Movements*. Vered Amit i Noel B. Salazar, ur. New York, Oxford: Bergham Books, 1–19. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1tbhqkg.3>
- Appadurai, Arjun. 2013. *The Future as Cultural Fact. Essays on the Global Condition*. London, New York: Verso.
- Baas, Michiel i Brenda S. A. Yeoh. 2019. “Introduction. Migration Studies and Critical Temporalities”. *Current Sociology* 67/2: 161–168. <https://doi.org/10.1177/0011392118792924>
- Babić, Dragutin i Ivan Lajić. 2002. “Dilema mladih otočana. Ostanak ili odlazak s otoka. Primjer šibenskih otoka”. *Sociologija i prostor* 39 (1/4) (151/154): 61–82.
- Babić, Dragutin, Ivan Lajić i Sonja Podgorelec. 2004. *Otoci dviju generacija*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- Baby-Collin, Virginie, Sylvie Mazzella, Stéphane Mourlane, Céline Regnard i Pierre Sintès. 2017. “Introduction”. U *Migrations et temporalités en Méditerranée. Les migrations à l'épreuve du temps (XIXe-XXe siècle)*. Paris: Editions Karthala, 9–22.
- Baldacchino, Godfrey. 2006. “Islands, Island Studies, Island Studies Journal”. *Island Studies Journal* 1/1: 3–18. <https://doi.org/10.24043/isj.185>
- Baldacchino, Godfrey. 2012. “The Lure of the Island. A Spatial Analysis of Power Relations”. *Journal of Marine and Island Cultures* 1: 55–62. <https://doi.org/10.1016/j.imic.2012.11.003>
- Barada, Valerija i Nenad Vakanjac. 2014. *Procjena zatečenog stanja glede javnih politika, mjera i poticaja za promicanje zapošljivosti i socijalne uključenosti mladih na otocima*. Dubrovnik: Udruga DEŠA.

- Dostupno na: http://desa-dubrovnik.hr/wp-content/uploads/Baseline_assessment_activity_1_2_1.pdf (pristup 1. 2. 2024.).
- Baum, Thomas G. 1997. "The Fascination of Islands. A Tourist Perspective". U *Island Tourism. Problems and Perspectives*. Douglas G. Lockhart i David Drakakis-Smith, ur. London: Mansell, 21–35.
- Bell, Justyna i Markieta Domecka. 2017. "The Transformative Potential of Migration. Polish Migrants' Everyday Life Experiences in Belfast, Northern Ireland". *Gender, Place & Culture* 25/6: 866–881. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1372379>
- Benson, Michaela. 2014. "Negotiating Privilege in and through Lifestyle Migration". U *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Michael Benson i Nick Osbaldiston, ur. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 47–70. https://doi.org/10.1057/9781137328670_3
- Benson, Michaela i Karen O'Reilly, ur. 2009. *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Benson, Michaela i Nick Osbaldiston. 2014. "New Horizons in Lifestyle Migration Research. Theorising Movement, Settlement and the Search for a Better Way of Life". U *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Michaela Benson i Nick Osbaldiston, ur. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 1–23. https://doi.org/10.1057/9781137328670_1
- Bezinić, Petar i Antun Petak. 2002. "Društvenost, roditeljstvo i prilagodba adolescenata na sjevernojadrijskim otocima". *Sociologija i prostor* 39/ (1/4) (151/154): 211–237.
- Blagaić Bergman, Marina. 2014. *Etnološki i kulturnoantropološki doprinos otočnim studijama na primjeru otoka Šolte*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Brinklow, Laurie. 2013. "Stepping-stones to the Edge. Artistic Expressions of Islandness in an Ocean of Islands". *Island Studies Journal* 8/1: 39–54. <https://doi.org/10.24043/isj.275>
- Clifford, James. 1986. "On Ethnographic Allegory". U *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. James Clifford i George E. Marcus, ur. Berkeley: The University of California Press, 98–121. <https://doi.org/10.1525/9780520946286-007>
- Cole, Jennifer. 2010. *Sex and Salvation. Imagining the Future in Madagascar*. Chicago, London: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226113326.001.0001>
- Connel, John. 2003. "Island Dreaming. The Contemplation of Polynesian Paradise". *Journal of Historical Geography* 39/ 4: 554–581. <https://doi.org/10.1006/jhge.2002.0461>
- Cwerner, Saulo Brilmann. 2001. "The Times of Migration". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27/1: 7–36. <https://doi.org/10.1080/13691830125283>
- Downing, Lisa. 2019. *Selfish Women*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429285349>
- Fuhse, Antonie. 2022. "Introduction. Part I Transient foundations". U *Material Culture and (Forced) Migration*. Friedemann Yi-Neumann, Andrea Lauser, Antonie Fuhse i Peter J. Bräunle, ur. London: UCL Press, 23–32.
- Gaspar, Sofia. 2015. "In Search of the Rural Idyll. Lifestyle Migrants across the European Union". U *Practising the Good Life. Lifestyle Migration in Practices*. Kate Torkington, Inês David i João Sardinha, ur. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 14–32.
- Gillis, John R. 2004. *Islands of the Mind. How the Human Imagination Created the Atlantic World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Goodwin-Hawkins Bryonn i Rhys Dafydd Jones. 2021. "Rethinking Lifestyle and Middle-class Migration in 'Left Behind' Regions". *Population, Space and Place* 28/8: e2495. <https://doi.org/10.1002/psp.2495>

- Gosnell, Hannah i Jesse Abrams. 2009. "Amenity Migration. Diverse Conceptualizations of Drivers, Socioeconomic Dimensions, and Emerging Challenges". *GeoJournal* 76/4: 303–322. <https://doi.org/10.1007/s10708-009-9295-4>
- Gradovi i općine u statistici – Stanovništvo – procjena i prirodno kretanje, revidirani podaci*. 2023. Statistika u nizu, 1, 2012. – 2020., 25. ožujka. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/> (pristup 15. 4. 2024.).
- Gulin Zrnić, Valentina i Saša Poljak Istenič. 2022. "Etnologija i kulturna antropologija budućnosti. Koncepti za istraživanje nečega što (još) ne postoji". *Narodna umjetnost* 59/1: 137–162. <https://doi.org/10.15176/vol59no109>
- Halfacree, Keith H. i María Jesús Rivera. 2012. "Moving to the Countryside... and Staying. Lives beyond Representations". *Sociologia Ruralis* 52/1: 92–114. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2011.00556.x>
- Hay, Pete. 2006. "A Phenomenology of Islands". *Islands Studies Journal* 1/1: 19–42. <https://doi.org/10.24043/isj.186>
- Hayfield, Erika Anne. 2022. "Ethics in Small Island Research. Reflexively Navigating Multiple Relations". *Shima* 16/2: 233–249. <https://doi.org/10.21463/shima.164>
- Henriksson, Tove. 2016. *Projekt Provgute. En kvalitativ studie om motivationerna bakom kontraurban migration*. Thesis. Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen. Dostupno na: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-276364>.
- Hoey, Brian. 2009. "Pursuing the Good Life. American Narratives of Travel and a Search for Refuge". U *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Michaela Benson i Karen O'Reilly, ur. Aldershot: Ashgate, 31–50.
- King, Russel. 2002. "Towards a New Map of European Migration". *International Journal of Population Geography* 8: 89–106. <https://doi.org/10.1002/ijpg.246>
- Klempić Bogadi, Sanja i Sonja Podgorelec. 2020. "Demography of the Archipelago. Migration as a Way of Life". U *The Notion of Near Islands. The Croatian Archipelago*. Nenad Starc, ur. Landham, New York: Boulder, Rowman & Littlefield, 89–110.
- Klien, Susanne. 2020. *Urban Migrants in Rural Japan Between Agency and Anomie in a Post-growth Society*. New York: Sunny Press. <https://doi.org/10.1515/9781438478074>
- Kneafsey, Moya, Brian Illbery i Tim Jenkins. 2001. "Exploring Dimensions of Culture Economies in Rural West". *Sociologia Ruralis* 41/3: 296–310. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00184>
- Knowles, Caroline i Douglas Harper. 2009. *Hong Kong. Migrant Lives, Landscapes and Journeys*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226448589.001.0001>
- Kondo, Michelle C., Rebeca Rivera i Stan Rullman Jr. 2012. "Protecting the Idyll but not the Environment. Second Homes, Amenity Migration and Rural Exclusion in Washington State". *Landscape and Urban Planning* 106/2: 174–182. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.03.003>
- Korpela, Mari. 2010. "A Postcolonial Imagination? Westerners Searching for Authenticity in India". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 1299–1315. <https://doi.org/10.1080/13691831003687725>
- Lajić, Ivan. 1986. "Migracije i depopulacija dalmatinskih otoka. Kratak demografski prikaz". *Migracijske i etničke teme* 2/1: 61–70.
- Lajić, Ivan. 1992. *Stanovništvo dalmatinskih otoka. Povijesne i suvremene značajke depopulacije*. Zagreb: Consilium, Institut za migracije i narodnosti.
- Lajić, Ivan. 1995. "Utjecaj novijeg iseljavanja na demografski razvitak jadranskih otoka". *Migracijske i etničke teme* 11/1: 89–116.
- Lajić, Ivan i Roko Mišetić. 2013. "Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća". *Migracijske i etničke teme* 29/2: 169–199. <https://doi.org/10.11567/met.29.2.3>

- Lajić, Ivan i Ivo Nejašmić. 1994. "Metodološke osobitosti demografskog istraživanja hrvatskog otočja". *Društvena istraživanja* 12-13/3 (4-5): 381–396.
- Lefebvre, Henri. 2004. *Rhythmanalysis. Space, Time, and Everyday Life*. London: Continuum.
- Low, Setha, M. 2017. *Spatializing Culture. The Ethnography of Space and Place*. London, New York: Routledge.
- Lowenthal, David. 2007. "Islands, Lovers, and Others". *Geographical Review* 97/2: 202–229. <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2007.tb00399.x>
- Marinović Golubić, Marica. 2017. "Doseljavanje na otok. Suvremene migracije na otok Korčulu". *Migracijske i etničke teme* 33/2: 115–141. <https://doi.org/10.11567/met.33.2.1>
- Massey, Doreen. 2004. "Geographies of Responsibility". *Geografska Annaler* 86 B/1: 5–18. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/j.0435-3684.2004.00150.x>. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2004.00150.x>
- Mayer, Heike, Antoine Habersetzer i Rahel Meili. 2016. "Rural-Urban Linkages and Sustainable Regional Development. The Role of Entrepreneurs in Linking Peripheries and Centers". *Sustainability* 8/8: 745. <https://doi.org/10.3390/su8080745>
- McLuhan, Marshall. 2008. *Razumijevanje medija*. Zagreb: Golden marketing.
- Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2021*. Priopćenje. Godina LIX. Zagreb, 22. srpnja 2022. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> (pristup 20. 1. 2023.).
- Mikuandra, Katarina i Linda Rajhvajn Bulat. 2022. "Kvaliteta života mladih s otoka Prvića". *Socijalna ekologija Zagreb* 31/3: 297–333. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.31.3.3>
- Mitchell, Clare J. A. 2004. "Making Sense of Counterurbanization". *Journal of Rural Studies* 20/1: 15–34. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(03\)00031-7](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(03)00031-7)
- Mitchell, Clare J. A. 2019. "The Patterns and Places of Counterurbanization. A 'Macro' Perspective from Newfoundland and Labrador, Canada". *Journal of Rural Studies* 70: 104–116. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.08.003>
- Munn, Nancy D. 1992. "The Cultural Anthropology of Time. A Critical Essay". *Annual Review of Anthropology* 21: 93–123. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.21.193>
- Nakićen, Jelena i Anica Čuka. 2016. "Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju". *Migracijske i etničke teme* 3: 319–351. <https://doi.org/10.11567/met.32.3.2>
- O'Reilly, Karen i Michaela Benson. 2009. "Lifestyle Migration. Escaping to the Good Life?" U *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Michaela Benson i Karen O'Reilly, ur. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 1–19.
- Oroz, Tomislav. 2020. "Pomalo and Fjaka as the Island State of Mind. Cultural Anatomy of Time(lessness) on the Dalmatian Islands of Hvar and Dugi Otok". U *Proceedings 5e colloque international du Collège international des sciences territoriales (CIST) "Population, temps, territoires"*. Claude Grasland i France F. Guérin-Pace, ur. Paris-Aubervilliers: Centre des colloques du campus Condorcet etc., 43–47.
- Osbaldiston, Nick. 2014. "Beyond Ahistoricity and Mobilities in Lifestyle Migration Research". U *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Michaela Benson i Nick Osbaldiston, ur. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 163–187. https://doi.org/10.1057/9781137328670_8
- Pacione, Michael. 2001. *Urban Geography. A Global Perspective*. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203454626>
- Pine, Frances. 2014. "Migration as Hope. Space, Time, and Imagining the Future". *Current Anthropology* 55/S9: S 95–S104. <https://doi.org/10.1086/676526>

- Podgorelec, Sonja, Margareta Gregurović i Sanja Klempić Bogadi. 2015. "Satisfaction with the Quality of Life on Croatian Small Islands. Zlarin, Kaprije and Žirje". *Island Studies Journal* 10/1: 91–110. <https://doi.org/10.24043/isj.322>
- Podgorelec, Sonja i Sanja Klempić Bogadi. 2014. "Kvaliteta života starijeg stanovništva na hrvatskim otocima". *Gerontologija* 41/2: 108–126.
- Prica, Ines. 2009. "Uvod. Hrvatski otočni proizvod". U *Destinacije čežnje, lokacije samoće. Uvidi u kulturu i razvojne mogućnosti hrvatskih otoka*. Ines Prica i Željka Jelavić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatsko etnološko društvo, 5–23.
- Royle, Stephen A. i Laurie Brinklow. 2018. "Definitions and Typologies". U *The Routledge International Handbook of Island Studies*. Godfrey Baldacchino, ur. London: Routledge, 11–12. <https://doi.org/10.4324/9781315556642-1>
- Scott, Sam. 2019. "New Middle-class Labor Migrants". U *The Palgrave Handbook of Ethnicity*. Steven Ratuva, ur. London: Palgrave Macmillan, 1729–1748. https://doi.org/10.1007/978-981-13-2898-5_95
- Shannon, Meghan i Clare J. A. Mitchell. 2019. "Commercial Counterurbanites' Contribution to Cultural Heritage Tourism. The Case of Brigus, Newfoundland and Labrador". *Journal of Tourism and Cultural Change* 18/4: 421–436. <https://doi.org/10.1080/14766825.2019.1623810>
- Shucksmith, Mark. 2012. "Class, Power and Inequality in Rural Areas. Beyond Social Exclusion?". *Sociologia Ruralis* 52/4: 377–397. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2012.00570.x>
- Shucksmith, Mark. 2018. "Re-imagining the Rural. From Rural Idyll to Good Countryside". *Journal of Rural Studies* 59: 163–172. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.07.019>
- Shaw, Jenny. 2001. "'Winning Territory'. Changing Place to Change Pace". U *Timespace. Geographies of Temporality*. Jon May i Nigel Thrift, ur. London, New York: Routledge, 120–132.
- Solana-Solana, Miguel. 2010. "Rural Gentrification in Catalonia, Spain. A Case Study of Migration, Social Change and Conflicts in the Empordanet Area". *Geoforum* 41/3: 508–517. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.01.005>
- Stockdale, Aileen, Allan Findlay i David Short. 2000. "The Repopulation of Rural Scotland. Opportunity and Threat". *Journal of Rural Studies* 16/2: 243–257. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(99\)00045-5](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00045-5)
- Štambuk, Maja. 2013. *Lica nigdine. Društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela*. Biblioteka Centra za urbane i ruralne studije. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Tammaru, Tiit, Jaak Klimask, Kadi Kalm, Jānis Zālīte. 2023. "Did the Pandemic Bring New Features to Counter-Urbanisation? Evidence from Estonia". *Journal of Rural Studies* 97/2: 345–355. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.12.012>
- Tatman, Lucy. 2010. "Ruminations on Time". *Cultural Studies Review* 16/2: 344–355. Dostupno na: <http://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/csri/index>.
- Thornton, Robert. 1988. "The Rhetoric of Ethnographic Holism". *Cultural Anthropology* 3/3: 285–303. <https://doi.org/10.1525/can.1988.3.3.02a00050>
- Torkington, Kate. 2010. "Defining Lifestyle Migration". *Dos Algarves* 19: 99–111.
- Tomaš, Aleksandar. 2019. *Mediterranski raj domaćih furešta. Imaginacije prostora i vremena na otoku Hvaru*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Urry, John. 2000. *Sociology beyond Societies. Mobilities for the Twenty First Century*. London: Routledge.
- Vannini, Phillip. 2012. "In Time, out of Time. Rhythmanalyzing Ferry Mobilities". *Time & Society* 21/2: 241–269. <https://doi.org/10.1177/0961463X10387688>
- Wallman, Sandra, ur. 1992. *Contemporary Futures. Perspectives from Social Anthropology*. London, New York: Routledge.

- Wilbur, Andrew. 2013. "Growing a Radical Ruralism. Back-to-the-Land as Practice and Ideal". *Geography Compass* 7/2: 149–160. <https://doi.org/10.1111/gec3.12023>
- Woods, Michael. 2005. *Rural Geography, Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. London: Sage.
- Wunderlich, Filipa Matos. 2013. "Place-Temporality and Urban Place-Rhythms in Urban Analysis and Design. An Aesthetic Akin to Music". *Journal of Urban Design* 18/3: 383–408. <https://doi.org/10.1080/13574809.2013.772882>
- Zollet, Simona i Meng Qu. 2019. *The Role of Domestic In-migrants for the Revitalization of Marginal Island Communities in the Seto Inland Sea of Japan*. MIRRA (Migration in Remote and Rural Areas) Research and Policy Briefs Series.
- Zollet, Simona i Meng Qu. 2023. "Urban-to-rural Lifestyle Migrants in Japanese Island Communities. Balancing Quality of Life Expectations with Reality". U *Rural Quality of Life*. Pia Heike Johansen, Anne Tietjen, Eval Bundgard Iversen, Henrik Lauridsen Lolle i Jens Kaae Fisker, ur. Manchester: Manchester University Press, 74–94. <https://doi.org/10.7765/9781526161642.00013>

THE TIME OF "NEW" ISLAND WOMEN: ETHNOGRAPHY OF CREATING THE FUTURE OF WOMEN INCOMERS TO LASTOVO

In this paper, we analyze the experiences of women moving to the island of Lastovo in the last twenty or so years, focusing on the reasons for their migration, their perception of "island time" and their reflections on the temporalities that they live in their everyday life. We also focus on the processes of creating the future, regarding future as a socially and culturally determined modes of experiencing temporality. Based on material collected through semi-structured interviews, we attempt to interpret the women incomers' processes of imagining the future. We note the importance of island residence as a prerequisite for the realization of such imaginaries, where one's lifestyle, free time and creativity play a significant role. We were interested in how the desired and realized quality of life on the island was created and negotiated. Moreover, we analyzed the experience of island time and rhythm and the evaluation of the (lack of) integration of these "new" island women into perceived island temporalities. The paper explores the intersections of what is personal and collective, what is island-related and off-island, as well as what is cultural, gender and class-related in the context of various temporalities that appear as a result of the incomers' experience of island life.

Keywords: incomers, island women, Lastovo, island time, temporalities